

Sumonyi Zoltán

Tandoriról, 2019. február 13-án

Ma reggel meghalt Tandori Dezső. Decemberben volt nyolcvan éves. Tehát ez mégis úgy kezdődik, mintha napló lenne. Persze, nem az. A naplót, amelyben először említeném, talán 1968-ban írhattam volna, amikor megjelent a „*Töredék Hamletnek*", majd később az „*Egy talált tárgy megtisztítása*". Az első kötetről interjút készítettem vele a Könyves Krónikába, a második alapjaiban változtatott a versszemléletemen. Úgy, ahogy Kavafisztól „*A barbárokra várva*".

Ez most csak annyiban napló, hogy a friss gyászhír hatására esetleges és kapkodó a részletekben.

Három évvel járt fölöttem, tehát két évig egyetemi társak voltunk. Sőt, úgy emlékszem, hogy 1959-60-ban versenytársak is; ő a Vörös Meteor, én a Ferencváros nyolcasában eveztem, de csak a 80-as évek elején lettünk barátok. Sok levele, rajza, dedikált könyve, kazettája van nálam, ezeket most majd össze kéne szednem.

*

A Rádióban 1980-tól az Irodalmi Osztályon dolgoztam, és majd' minden Társalgómban szerepelt verssel, vagy nyilatkozattal. De soha nem jött be a stúdióba, minden megszólalását, a verseit is, magnókazettákon küldte el. Nem túl jó minőségű hangfelvételeken, mert azokat egy szekrénybe zárva mondta bele a kis „civil magnó civil mikrofonjába". Hogy a verebei zajongása ne zavarja a felvételt? Vagy, hogy ő ne zavarja a verebeit? Vagy még inkább, hogy ne zavarják egymást? A levegőtlen, szűk térben fölvett szavalatokon volt mit dolgozni a technikusainknak, hogy adásba kerülhessenek.

*

Egyetlen egyszer mégis bejött a Rádióba. 1982. november 2-ra külön műsort szerkesztettem a nyolcvan éves Illyés köszöntésére. Fölkértem minden ismertebb költőt, Bertók Lászlótól Weöres Sándorig, hogy ha van Illyésről szóló versük, vagy ha írnának újat a

születésnapjára, küldjék el, és olvassák fel a Rádióban. Mindenki azonnal vállalta a feladatot (még Bessenyei Ferenc is a „konferálást”; a kor legnagyobb színész-bölénye nem tartotta rangján alulinak, hogy csak a költők nevét és a versek címét mondja be), Tandori pedig lelkesen telefonált: „Írtam egy új köszöntő verset, és holnap már küldöm is, a szokott módon, kazettán! Ez így akkor jó lesz, rendben lesz!” Mondtam, hogy ez most nem lesz jó, hangszínben is, dinamikájában is nagyon elütne a stúdió-felvételektől, mindenképpen be kell jönnie. Végül beleegyezett, de kérte, hogy utolsóként jöhessen, amikor már senki nincs a Rádióban, mert nem karja, hogy fölismerjék.

Kiszámítottam, hogy mikor végezhetünk a tizenhét-tizennyolc vers felvételével, és mondtam Dezsőnek, hogy este nyolcra jöjjön a Rádióba. Még Orbán Ottónál tartottunk, amikor a technikai helyiségbe telefonáltak a Bródy-portáról, hogy menjek le, van ott egy férfi, engem keres, de nem akarja megmondani a nevét. Tandori volt, hosszú ballonkabátban, széles karimájú kalapját a szemére húzva. Amikor a sötét udvaron át beértünk a majdnem néptelen Pagodába, mögém ugrott, kabátjának egyik szárnyát felhúzta az arcához, másik kezével a vállamba kapaszkodott, úgy oldalaztunk a belső folyosók felé. Ott is, hátával súrolva a falat, vakon araszolt mögöttem, s mielőtt elértük volna a 13-as stúdióhoz forduló lengőajtót, ismerős hangok közeledtek. Végezvén, Vas István jött Juhász Ferenccel a stúdióból, élénken beszélgettek, ügyet se vetettek a settenkedőkre. De mi rezzenve megálltunk, és amikor Vasék már két-három méterre megközelítettek bennünket, Tandori előugrott a kabát-paraván mögül, és ölelésre tárt karokkal felrikkantott: Pistám!

*

Még egyszer a kazettákról. 1985-ben a Rádió előtt feltörték az autómat. Csak néhány percre szaladtam vissza a szobámba, de az aktatáskámat már nem vittem magammal, otthagytam a vezető melletti ülésen. Mire visszaértem, az ablakot betörték, és kiemelték a táskát. Főleg kéziratok, egy-két műsoros kazetta, meg szerzői, közreműködői szerződések voltak benne, s néhány személyes apróság. A veszteség maga a táska volt. Nem bíztam abban, hogy az akkor nagyon divatos, számjegyzáras, bőr aktatáskát visszakaphatom, mégis föladtam egy hirdetést, tisztes honoráriumot ígérve a becsületes megtalálónak. Néhány nap múlva fölhívott valaki, hogy a kutyája megtalálta a Városligetben egy bokor alatt. Találkozzunk!

A táska elég jó állapotban volt, csak az egyik számjegyzárat tették tönkre, és nem is hiányzott belőle más, mint egy zsebkés, meg egy magnókazetta. Éppen az, amelyiket előző napon küldött Tandori a verseivel.

Máig nem tudom, hogy a becsületes megtaláló (?) élvezte/élvezi-e a szekrényben felolvasott verseket?

*

1986 késő tavaszán fölhívott a Honvédelmi Minisztérium sajtóosztályáról egy százados, hogy Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter meghív egy baráti, irodalmi beszélgetésre, és hogy elfogadom-e a meghívását? Még nagyon hadköteles korban voltam, gyanakodva kérdeztem hát, hogy másokat is meghívnak-e, vagy egyedül leszek azon az irodalmi beszélgetésen? Ó, hogyne, másokat is! – mondta a százados, ő állította össze a húszas listát. – És már sokan igent mondtak rá, például Cseres Tibor, Örsi Ferenc, Simonffy András, vagy Tandori Dezső és Bella István. A honvédelem és az irodalom kapcsolatát szeretné új alapokra helyezni az új honvédelmi miniszter.

Cseres, Örsi vagy Simonffy meghívását még csak értettem, de hogy kerülünk mi oda, Tandorival és Bella Pistával? Kíváncsiságból is igent mondtam.

Egy hét múlva, kora reggel gyülekeztünk a H. M. Balaton utcai bejáratánál. Két, úgynevezett konferenciabusz állt a feljáró előtt, azokban helyezkedtünk el, a kerek asztalok körüli fotelekben. Mi hárman egy asztal köré. Amint ráfordultunk a Budaörsi útra, a busz elejéből előkerült két pincér, Unicumot töltögettek, és mondták, hogy ha elhagyjuk az Osztapenko-szobrot, hozzák a reggelit. Szalonnás rántottát, tükörtojást, vagy virslit, ki mit kér. Addig is igyunk még egy Unicumot!

A sztráda elején aztán észrevettük, hogy két villogó motoros rendőr vezeti a buszokat, és valószínűleg mögöttünk is jött kettő, mert Pest és Fejér megye határán négy rendőrmotoros várakozott a leállósávban, akik a Pest megyeieket váltották. Valahol Fehérvár után letértünk az autópályáról egy erdei útra, s végül megálltunk egy emeltes vadászház előtt. A tisztáson hosszú asztal állt, mögötte katonák szorgoskodtak két bográcsok körül, a vadászház lépcsőjén meg a honvédelmi miniszter fogadta a buszok utasait. Köszönte, hogy elfogadtuk a meghívását, most menjünk föl az emeleti vendégszobákba, pihenjünk le kicsit, és egy óra múlva vár bennünket itt, a földszinti társalgóban, hogy elmondja ennek a baráti találkozónak a célját.

Az „eligazítás” lényegét már korábban is hallottam a sajtóosztály századosától. Azt, hogy Kárpáti vezérezredes új miniszterként jelentős változásokat akar végrehajtani a Magyar Néphadseregben, pontosabban a Magyar Honvédségnél, mert ezentúl így fogják nevezni, és ezekhez a változásokhoz kéri az írók segítségét is. És hogy megismerhessük a honvédség életét ebben az átalakuló katonapolitikai helyzetben, szeretné, ha az írók néhány hetet együtt töltenének egy-egy fegyvernem tisztjeivel, honvédjeivel. És megírnák a tapasztalataikat. Erre ő ösztöndíjat biztosít, és a megírt mű kiadatásáról is gondoskodik. Várja a kérdéseinket, de azokra most már csak fehér asztal mellett válaszol, mert a fiúk jelentették, hogy kész az ebéd. Ebéd után pedig meglátogatunk egy helikopteres egységet, és körberepüljük a Balatont.

Az asztalnál Simonffyt főleg az érdekelte, hogy vajon mit jelent az „átalakuló katonapolitikai helyzet”, mennyire fog átalakulni, és hogy arról lehet-e már írni valamit, de én csak arra lettem figyelmes, hogy azt mondja a miniszter: Nézzék, én annak is örülnék, ha egy olyan regényt írnának, mint, mondjuk, az Egri Csillagok! – Az Egri Csillagok?! – csapott az asztalra Cseres Tibor –, hát, ha én olyan regényt tudnék írni!

Alkonyatkor értünk vissza a helikopterezésről. Búcsúzáskor kaptunk egy-egy üveg bort, és Magyarország hadtörténetének két vaskos kötetét. Budára érve Tandori mondta a buszsofőrnek, hogy őt ne vigye át Pestre, álljon meg a Döbrentei téren, mert az csak pár lépésre van a lakásától. De mi is szálljunk ki, igyunk meg egy pohár bort az Aranyszarvasban. Aztán borozás közben az egész nap gyermekien vidám, szökdécselve járó Dezső egyre szomorúbb lett. „Megérted? – kérdezte már könnyezve –, megérted? Meghalt Szpéró. Én temettem el. Megérted? Itt van nem messze. Nézzük meg a sírját!”

Fölmentünk a budai Várdomb déli lejtőjén a fehér turbános török sírkövekhez, hogy megnézzük kedvenc verebének a sírját. „Itt van Szpéró – mondta Dezső –, üljük körül!” Letettük a nedves fűre Magyarország hadtörténetét, körbeültük a kicsi verébsírhalmot, és kibontottuk az egyik tábornoki borosüveget. „Itt van. Megérted? Megérted?” – mondogatta, és folytak a könnyei. Kezdtem borzongani a hűvös éjszakában, és fölálltam, hogy hazakísérjük. De Bella Pista csak a szemével jelezte, hogy nem, nem, most még nem lehet, maradjunk.

Nem tudom, meddig virrasztottunk Szpéró sírja fölött.

*

Gábor fiam 1996-ban forgatta le a diplomafilmjét Tandoriról. Kamaszkorától leveleztek, de így is sokáig kellett rábeszélnie a

szereplésre. Végül szerencséje volt, mert a forgatás két napja alatt Tandori végig együttműködött. Őszintén meglepődött vagy lelkesedett, amikor a falfirkákban saját verssorait fedezte föl, máskor tréfálkozott vagy verset mondott.

Később ezt a portréfilmet beválogatták egy brazíliai fesztiválra, ahová meghívták a rendezőt is. Amikor hazajött, megkérdeztem, hogy milyen volt a fesztivál, hogyan fogadták a filmet.

Az volt a fantasztikus – mondta –, hogy a világ másik végén, dél-nyugat Brazília Goiás nevű államában, egy város főterén ülnek az indián és mesztic földművesek, és tátott szájjal hallgatják, ahogy az óriási kivetítőn Tandori Dezső a verebeiről beszél, magyarul!